

Ks. WOJCIECH SURMIAK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

<https://orcid.org/0000-0003-4468-9279>

XXII SEMANA INTERNACIONAL DEL APRENDIZAJE Y SERVICIO SOLIDARIO. SPRAWOZDANIE Z WYDARZEŃ ORGANIZOWANYCH PRZEZ CLAYSS I UNISERVITATE

(Buenos Aires, 19–23.08.2025)

CLAYSS, czyli Latin American Center for Service-Learning, to powstała w 2002 r. organizacja *non-profit*, działająca pod hasłem „Learning to serve, serving to learn”. CLAYSS zostało stworzone w celu towarzyszenia i służby studentom, edukatorom i organizacjom, którzy rozwijają lub starają się implementować w proces dydaktyczny projekty oparte na metodzie service-learning (SL). Misją organizacji jest wzmacnianie braterskiej i partycypacyjnej kultury na całym świecie poprzez propozycje pedagogiczne SL z latioamerykańskiego punktu widzenia. Misją CLAYSS jako organizacji społecznej jest wnoszenie wkładu w zrównoważoną edukację opartą na aktywności, solidarności i społecznym zaangażowaniu odnoszącym się do troski o drugich. Wśród głównych celów organizacji są: rozwój pedagogicznej propozycji SL w Ameryce Łacińskiej, zapewnianie warsztatów dla odpowiedzialnych za szkolnictwo wszelkich szczebli i rodzajów, a także dla wspólnot i społeczności cywilnych, organizacji i przedsiębiorstw w celu rozwoju projektów opartych na solidarnej edukacji oraz wkład w rozwój SL w szkołach, uczelniach i organizacjach młodzieżowych. W ponaddwudziestoletniej historii organizacji może ona poszczycić się współpracą z ponad 800 jednostkami edukacyjnymi, 9 700 zaangażowanych w pracę edukatorów, 166 000 zaangażowanych w projekty uczniów, 166 000 zaangażowanych studentów, 2 236 000 beneficjentów programów i 100 publikacjami.

Uniservitate to globalny program promowania solidarnościowego uczenia się przez służbę (SL) w katolickich uczelniach wyższych. Jest to sieć, która rozwija się jako globalna wspólnota, obejmująca instytucje ze wszystkich pięciu kontynentów. Kluczowym celem programu jest wywołanie systemowej zmiany poprzez instytucjonalizację uczenia się przez służbę jako narzędzia realizacji misji oferowania nowym pokoleniom integralnej edukacji, angażującej je jednocześnie w aktywne podejmowanie społecznych wyzwań naszych czasów. Najbardziej aktualne dokumenty watykańskie dotyczące misji i tożsamości katolickich uczelni wyższych podkreślają konieczność łączenia nauki i wiary, doskonałości akademickiej i służby wspólnocie, produkcji wiedzy i chrześcijańskiego świadectwa w społeczeństwie, a więc wizji społecznie zaangażowanego uniwersytetu. W ostatnich latach papież Franciszek mocno akcentował potrzebę, aby Kościół „wychodził na

peryferie”, oraz wzywał instytucje edukacyjne, by oferowały studentom możliwość zaangażowania „głowy, rąk i serca” w mierzenie się z wyzwaniami i problemami współczesnych społeczeństw: „Zachęcam was, abyście nadal pracowali nad umacnianiem tożsamości i misji katolickich instytucji edukacyjnych poprzez projekty wyjścia ku innym, wykraczające poza to, co czysto akademickie, formując umysły, serca i ręce waszych absolwentów w duchu solidarności i braterstwa” (Orędzie papieża Franciszka na I Sympozjum Uniservitate, październik 2020). Koncentrując się na transformacji praktyk dydaktycznych, SL proponuje powiązanie działalności akademickiej z zaangażowaniem społecznym, wzmacniając tym samym duchową tożsamość instytucji katolickich. Chodzi zasadniczo o to, aby młodzi ludzie stawali się prawdziwymi podmiotami zmiany społecznej w budowaniu bardziej sprawiedliwego i solidarnego społeczeństwa, które wyraża mandat „cywilizacji miłości”. Uniservitate jest siecią globalną i jako taka dąży do tworzenia solidnych i konstruktywnych więzi między instytucjami szkolnictwa wyższego zakorzenionymi w bardzo zróżnicowanych kontekstach społecznych i kulturowych, w celu poszerzania dialogu i wzbogacania perspektywy edukacji wyższej poprzez uznanie multikulturowości, która charakteryzuje współczesny świat. Współpraca, otwarte słuchanie, szacunek dla różnorodności i wspólne tworzenie stanowią fundamenty, na których program jest budowany i rozwijany dzień po dniu. Uniservitate to słowo stworzone w celu opisanie i zdefiniowania programu przez połączenie dwóch innych słów – *university* i *service* – z intencją zbliżenia się do fonetyki łacińskiej, a więc i do uniwersalnego języka Kościoła – łaciny.

Na zorganizowaną przez CLAYSS i Uniservitate XXII Semana Internacional del Aprendizaje y Servicio Solidario składały się następujące wydarzenia: Jornada de Uniservitate con Papa Francisco (19.08.2025), VII Jornada de Investigadores sobre Aprendizaje-Servicio (20.08.2025), XXVIII Seminario Internacional de Aprendizaje y Servicio Solidario (21–22.08.2025). Dodatkowo w dniu 23.08.2028 uczestnicy zaproszeni przez Uniservitate mogli wziąć udział w solidarnościowej wizycie SL w fawelu „Carlos Mugica” (dawniej Villa 31). Wszystkie te wydarzenia odbywały się w jednym mieście – Buenos Aires – ale w różnych ośrodkach akademickich: Universidad del Salvador (USAL), Universidad de Buenos Aires (UBA), Pontificia Universidad Católica Argentina (UCA). W wydarzeniach organizowanych przez CLAYSS i Uniservitate w 2025 r. wzięła udział delegacja Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W skład delegacji weszli studenci: Jadwiga Gorol, Joanna Susek, Bartosz Dryja-Gołębiowski, Daniel Kołodziejczyk oraz ks. dr Dawid Ledwoń, prof. UŚ. Wyjazd tych osób finansowany był z programu Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej (NAWA). Do delegacji dołączył na zaproszenie organizacji Uniservitate, z którą współpracuje Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ks. dr Wojciech Surmiak, prodziekan ds. studenckich i kształcenia. Polskę reprezentował także dr inż. Jan Kamiński z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Pierwszym wydarzeniem organizowanym przez Uniservitate był dzień z papieżem Franciszkiem. Uczestnicy mogli wziąć udział w wydarzeniu *In the footsteps of Pope Francis*. Papieski szlak w Buenos Aires upamiętnia życie i posługę pierwszego papieża pochodzącego z Ameryki Łacińskiej oraz jezuitę zarazem. W czasie nawiedzania kolejnych miejsc można było odwiedzić: dzielnicę Flores – pamiętającą dzieciństwo, edukację i pierwsze kroki w wierze przyszłego papieża: dom rodzinny (531 Membrillar Street), Plazoleta Herminia Brumana (miejsce gry w piłkę), Colegio Nuestra Señora de la Misericordia (przedszkole), następnie Escuela Primaria Cnel. Ing. Pedro Antonio Cerviño, Basílica de Nuestra Señora de la Merced de Buenos Aires (kościół parafialny, w którym przyjął wraz ze swoim bratem Oskarem Pierwszą Komunię Świętą) oraz znajdującą się w centrum dzielnicy Basílica San José de Flores – która odegrała znaczącą rolę

w duchowości Jorge Bergoglio (to właśnie w tym miejscu w wieku 17 lat odkrył swoje powołanie). Następnie można było zwiedzić Catedral Metropolitana de la Santísima Trinidad (Plaza de Mayo), gdzie Bergoglio służył jako arcybiskup miasta w latach 1998–2013, Iglesia de San Ignacio de Loyola (najstarszy kościół w mieście – narodowy pomnik), Basilica de San Francisco de Asís (wielki kult św. Franciszka pozwolił mu na przybranie tego właśnie imienia na czas swojego pontyfikatu). Ostatnim miejscem wycieczki, ale i następującego po nim naukowego spotkania Uniservitate był jezuicki Universidad del Salvador (USAL). To miejsce, w którym przyszedł papież studiował filozofię i teologię. W 1974 r., gdy służył jako prowincjał wspólnoty jezuickiej, powierzył zarząd uczelni osobom świeckim, co nie oznaczało utraty jej religijnego charakteru. Przeciwnie – stało się szansą na zharmonizowanie potrzeby zmian i kontynuacji dzieła. W tym kontekście napisał „*Carta de principios „Historia y cambio”: continuidad del espíritu jesuítico*”, w którym zebrał kluczowe wskazania dla uniwersytetu. Dokument służy jako inspirujący przekaz i mapa drogowa uczelni w jej wierności istocie, tożsamości i prawu. Dzisiejszy Universidad del Salvador (USAL) ma nadal status jezuickiego uniwersytetu katolickiego, na którym studiuje ok. 30000 studentów i pracuje ok. 2700 nauczycieli akademickich.

Drugim wydarzeniem, które odbyło się z inspiracji CLAYSS i Uniservitate w Buenos Aires, była *VIII Jornada de Investigadores sobre Aprendizaje-Servicio (JIAS)*. Spotkanie miało miejsce w Facultad de Odontología na Universidad de Buenos Aires (największa uczelnia Argentyny, ok. 350 000 studentów i 30 000 nauczycieli akademickich). Spotkanie miało cztery zasadnicze części panelowe. Pierwszy panel poświęcony był tematowi dyskusji nad ideą SL oraz jej teoretycznych podstaw. Głos zabrali: A. Peregalli i L. Avruj (CLAYSS, Argentyna) – *Solidaridad, fraternidad y espiritualidad en la promoción del aprendizaje-servicio*; M. do Nascimento Rocha, *Service-learning for critical integral education: a framework* (KU Leuven, Belgia); D. Gargantini, A. Martínez Odría, M. Martínez, *Aproximaciones a aprendizaje-servicio* (Uniservitate). Z kolei w drugim panelu, którego celem było przedstawienie programów instytucjonalnych opartych na SL, głos zabrali: W.H. Cruz Gutierrez, *La institucionalización del aprendizaje-servicio mediante la articulación interna en red* (Ludwig-Maximilians-Universität München, Niemcy); E. Gómez Caride, *Capital social en el aprendizaje-servicio: acortando distancias o reforzando lazos en las escuelas de élite latinoamericanas* (Universidad San Andrés, Argentyna); M.R. Tapia, L. Yaber, *Cultura evaluativa para un Mundo fraterno* (CLAYS-Uniservitate); L. Mota Ribeiro, *Institutionalizing service-learning at UCP: reflections on a journey and lessons learned* (Universidade Católica Portuguesa, Portugalia). W trzecim panelu, w którym przedstawiono *case studies* i programową systematyzację SL w praktyce, głos zabrali: D.I. Hernández Silvera, *Sinergia en talleres presenciales y virtuales para adultos mayores* (Pontificia Universidad Católica Argentina, Argentyna), C.M. Lacazette, *Pedagogía, experiencia y reflexiones en servicio con infancias vulneradas* (Universidad de Antofagasta, Chile); R. Chanda, *Monitoring and evaluation of service-learning initiatives: a study of Aam Dom Bosco University* (Assam Dom Bosco University, Indie); L. Awwad, R. Ayyad, *Service-learning in war time: solidarity and spirituality at Bethlehem University* (Bethlehem University, Palestyna).

Na ostatnią, czwartą część panelową składały się cztery równoległe *concurrent sessions*, w których zaprezentowano łącznie 28 posterów, w których została ukazana implementacja SL w działania edukacyjne prowadzone w różnych krajach świata (Chile, Filipiny, Argentyna, Australia, Meksyk, Kolumbia, Kenia, Indie, Kamerun, Malawi, Polska, RPA, Ekwador, Brazylia). Warto zwrócić uwagę na poster z Polski, gdyż był przygotowany przez dr Mariolę Kozubek, prof. UŚ, i dr. Dawida Ledwonía, prof. UŚ, i nosił tytuł *The E-SL4EUproject: digital Service-Learning for inclusive Higher Education*

(poster jest dostępny na stronie internetowej konferencji (https://clayss.org/viijias/img/works/Sl_KAMWAZA.jpg). Każda z równoległych sesji miała swój interesujący wykład wprowadzający, który wygłosili: C. Buya, *Reimagining Service-Learning Frameworks through Ubuntu Philosophy: A Kenyan Perspective*. (Tangaza University and The Technical University of Kenya, Kenia); V. Pizarro, V. Punetes, *Expectativas comunitarias en experiencia de A+S: perspectivas en emprendimientos chilenos*. (Universidad de Chile, Chile); I. Borges, G. Malacrida, *Aprendizaje Servicio en la Formación Docente Inicial. El caso de la provincia de Mendoza* (CLAYSS); A. Catibiela, M. de Urquiza, *AYSS en las Artes: identidad y subjetividades críticas. Una perspectiva latinoamericana*. (CLAYSS).

Trzecim z wydarzeń tygodnia z SL w Buenos Aires była 28. Międzynarodowa Konferencja (seminarium) organizowana przez CLAYSS – Latinoamerykańskie Centrum Uczenia się i Służby Społecznej – we współpracy z Iberoamerykańską Siecią SL oraz programem Uniservitate. Wydarzenie posiada Deklarację Zainteresowania Edukacyjnego wydaną przez Sekretariat Edukacji Ministerstwa Zasobów Ludzkich Argentyny. Wymienione przez organizatorów 4 cele wydarzenia były następujące: (1) stworzenie przestrzeni szkoleniowej i aktualizacyjnej dotyczącej pedagogiki *Solidarity Service-Learning (SSL)* dla nauczycieli, władz oświatowych i studentów wszystkich poziomów edukacji, a także dla członków i liderów organizacji społecznych oraz obywatelskich; (2) promowanie międzynarodowej wymiany idei i doświadczeń między szkołami, instytucjami szkolnictwa wyższego, uniwersytetami oraz organizacjami społecznymi realizującymi edukacyjne projekty o charakterze społecznym; (3) wzmacnianie powiązań między organizacjami społeczeństwa obywatelskiego a formalnym systemem edukacji, z korzyścią dla równości i jakości edukacji; (4) uczczenie ciągłości konferencji jako wyrazu innowacyjnego ruchu pedagogicznego, który nieustannie się rozwija dzięki kreatywności nauczycieli i studentów. Konferencja odbywała się w Auditorio San Augustin na Pontificia Universidad Católica Argentina (UCA), na którym studiuje ok. 24000 studentów.

W pierwszym dniu konferencji, 21.08.2025, po słowach otwarcia rektora UCA – Miguela Angela Schiavone, o. Gustavo Boquín, wicerektora, Jorge San Martina, prezydenta CLAYSS, oraz Carlosa Torrendello, sekretarza edukacji Republiki Argentyny, odbyła się pierwsza sesja plenarna zatytułowana *Pensamiento critico y ciudadanía: aprendizaje-servicio solidario en tiempos desafiantes* (Krytyczne myślenie i obywatelstwo: solidarny SL w czasach wyzwań). Sesję prowadziła María Nieves Tapia, fundatorka CLAYSS, która dialogowała z Miquelem Martínezem, pedagogiem z Universidad de Barcelona. W sesji drugiej, zatytułowanej *El aprendizaje-servicio solidario: historias de impacto* (Solidarny SL: historie wpływu), swoimi działaniami dzielili się Mariana da Silva z Ogródków Dziecięcych „Capitán Juan de Zeballos” z Valle Hermoso (Córdoba); José Alberto Caro z Centro de Enseñanza Técnica w Villa Regina (Rio Negro); Matthew Pink z Catholic University of Australia; Rosita D’Angelo z Consejo de Formación Docente (Uruguay).

Następnie odbyły się sesje symultaniczne dla szkół, uniwersytetów i organizacji. Sesja miała charakter warsztatowy: 1) *Cómo iniciar un proyecto de aprendizaje-servicio solidario: Inicial, Primaria, Secundaria? (Jak zapoczątkować program w oparciu o solidarny SL w: przedszkolu, szkole podstawowej średniej?)*; 2) *Cómo iniciar un proyecto de aprendizaje-servicio solidario en la Educación Superior? (Jak zapoczątkować program w oparciu o solidarny SL w szkole wyższej?)*; 3) *Aprendizaje-servicio solidario en el nivel inicial y la escuela primaria. Experiencias iniciales (Solidarny SL na poziomie przedszkola i szkoły podstawowej)*; 4) *Aprendizaje-servicio solidario en la escuela secundaria. Experiencia inicial (Solidarny SL w szkole średniej. Pierwsze doświadczenia)*; 5) *Aprendizaje-servicio solidario en la formación docente (Solidarny SL w formacji nauczyciela)*; 6) *La inserción curricular de las prácticas solidarias en la Educación Superior*

(*Cyrkularna inkluzja praktyk solidarnościowych w edukacji wyższej*); 7) *Aprendizaje-servicio solidario en organizaciones sociales (Solidarny SL w organizacjach społecznych)*. Pierwszy dzień zakończył się panelem *Investigación sobre aprendizaje-servicio (Badania naukowe nad SL)*, w trakcie którego głos zabrali: Enrique Ochoa z CLAYSS, María Alejandra Herrero z Universidad de Buenos Aires oraz Andrew Furco z University of Minnesota (Stany Zjednoczone).

W drugim dniu konferencji – 22.08.2025 – obrady rozpoczęły się od posiedzenia plenarnego zatytułowanego *Los proyectos de aprendizaje-servicio solidario en tiempos de IA (Projekty SL w czasach AI)*. Dialog pomiędzy Natalią Menichetti, studentką Universidad Nacional „Raúl Scalabrini Ortiz” (San Isidro), i Marcelo Ranzoni, studentem Escuela ORT (Buenos Aires) moderowała María Rosa Tapia (CLAYSS). Z kolei druga sesja plenarna, zatytułowana *Redes y alianzas para fortalecer el aprendizaje-servicio solidario (Sieci i sojusze dla wzmacniania solidarnego SL)*, zainicjowała dialog pomiędzy Claudio Valko z Escuela Especial „Centro de Integración y Desarrollo” (Quilmes), Josemarią Aymerich z Red Española de Aprendizaje y Servicio, Luisem Arocha z Colegio María de Guadalupe, Benjamin Patiño Mayer z Manos a la obra (Rosario), który komentowała i prowadziła Luz Avruj z CLAYSS.

W godzinach popołudniowych odbyło się spotkanie młodych skupionych wobec idei solidarnego SL, które koordynowali: Alejandro Gimelli, Isabel Tresca wraz z grupą CLAYSS. W spotkaniu tym brali udział także studenci i studentki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Odbywała się także druga część sesji symultanicznych dla szkół, uniwersytetów i organizacji: 8) *Cómo comunicar experiencias de AYSS? (Jak komunikować doświadczenia solidarnego SL?)*; 9) *Cómo hacer investigación en AYSS? (Jak robić badania dla SL?)*; 10) *Cómo desarrollar procesos de institucionalización en escuelas e instituciones de Educación Superior? (Jak rozwijać procesy instytucjonalizacji szkół i instytucji edukacji wyższej?)*; 11) *Emprendimientos productivos, desarrollo de capacidades para el mundo del trabajo y AYSS. Experiencia inicial; (Produktywne eksperymenty, rozwój zdolności dla świata pracy i SL. Doświadczenia wstępne)*; 12) *Aprendizaje-servicio solidario en contextos de encierro. (Solidarny SL w kontekście więzienia)*; 13) *Encuentro de AYSS en las Artes. Experiencia inicial (Spotkanie SL i sztuki. Doświadczenia wstępne)*.

Konferencja zakończyła się słowami podsumowania i solidarnościowym przesłaniem młodzieży z 23 sierpnia 2025 r.: „My, młodzi przedstawiciele różnych instytucji edukacyjnych – publicznych i prywatnych – zgromadziliśmy się na tym Spotkaniu Młodzieży Solidarnościowej, organizowanym w ramach Konferencji na temat Solidarnościowego Uczenia się przez Służbę, aby wyrazić nasz głos wobec tego zgromadzenia i wszystkich edukatorów. Chcemy podzielić się refleksjami, które pojawiły się podczas wcześniejszej aktywności, oraz ustaleniami, do których doszliśmy tego popołudnia. Na podstawie naszych doświadczeń w projektach uczenia się przez służbę oraz codziennego życia szkolnego przedstawiamy kilka uwag dotyczących relacji między uczeniem się przez służbę, przywództwem uczniowskim a solidarnością w życiu szkolnym. W wielu naszych szkołach działania edukacyjne nie zawsze są powiązane z rzeczywistością, a nasza partycypacja bywa ograniczona z powodu braku instytucjonalnych przestrzeni, w których moglibyśmy się angażować i wyrażać. Dlatego chcemy poszukiwać nowych sposobów uczenia się i uczestnictwa. Wierzymy, że instytucje edukacyjne – i wszystkie przestrzenie, które oferują – są miejscami, w których możemy się uczyć, rozwijać i aktywnie uczestniczyć w kształtowaniu własnej drogi. Udział w projektach solidarnościowych jest dla nas inspirujący: uczy nas bycia dobrymi obywatelami i kolegami, pracy zespołowej oraz wykorzystywania wiedzy w służbie innym. Przy lepszej organizacji i uważniejszym słuchaniu delegatów klasowych oraz przedstawicieli uczniów mogłyby powstawać większe

i bardziej znaczące projekty, łączące aktywne uczenie się z realnym udziałem uczniów. Kiedy wiemy, że to, czego się uczymy, jest przydatne innym, łatwiej angażujemy się z przekonaniem. Jako uczniowie wierzymy, że zawsze, gdy otrzymujemy taką możliwość, potrafimy zaangażować się w sposób odpowiedzialny i autentyczny. Dlatego, drodzy edukatorzy, prosimy was o pomoc w powtarzaniu i rozwijaniu inicjatyw służby, takich jak te, w których wielu z nas już uczestniczyło – współpracując z organizacjami społecznymi i lokalnymi, stosując naszą wiedzę w praktyce i czyniąc ten sposób uczenia się trwałym elementem edukacji.

W związku z tym prosimy naszych nauczycieli, władze szkolne i społeczności edukacyjne o:

- aktywne słuchanie naszych pomysłów i wspieranie konkretnych propozycji łączących naukę z działaniami solidarnościowymi;
- zapewnienie większej liczby możliwości działań praktycznych, takich jak dostęp do laboratoriów i przestrzeni badawczych;
- zagwarantowanie, aby działania solidarnościowe i służebne były bezpośrednio powiązane z różnymi przedmiotami i obszarami nauczania;
- promowanie lepszej komunikacji i częstszych spotkań między władzami szkoły a przedstawicielami uczniów;
- umożliwienie nam udziału w ustalaniu zasad współżycia w szkole.

Z kolei my, obecni tu młodzi ludzie, zobowiązujemy się do:

- generowania realnych i trwałych zmian poprzez poszukiwanie wykonalnych i praktycznych rozwiązań;
- przyjmowania postawy aktywnego słuchania i uczestnictwa w proponowanych nam projektach, zwłaszcza w procesach decyzyjnych;
- zaangażowania w naszą edukację poprzez zadawanie pytań, tworzenie pomysłów i wspólną pracę na rzecz uczenia się;
- podejmowania wysiłku, aby jak najlepiej uczyć się pomagać i słuchać innych;
- zachęcania koleżanek i kolegów do włączania się, aktywnego uczestnictwa, koordynowania inicjatyw i proponowania nowych pomysłów – bo im jest nas więcej, tym więcej możemy osiągnąć;
- kontynuowania badań i uczestnictwa w inicjatywach solidarnościowych zarówno w szkole, jak i poza nią, a także omawiania problemów i różnych rzeczywistości w różnych przestrzeniach, aby podtrzymywać tę drogę uczenia się przez służbę.

Buenos Aires, 23 sierpnia 2025 r.”.

To właśnie w tym dniu delegacja Uniservitate wraz ze studentami i pracownikami naukowymi Szkoły Inżynierii USAL odwiedziła inicjatywę solidarnościowego service-learning, inicjatywę, którą uniwersytet realizuje w dzielnicy biedy „Carlos Mugica” (dawniej Villa 31) w Buenos Aires.

Na zakończenie chciałbym dołączyć kilka zdań, które szczególnie zapadły mi w pamięć jako pełnemu wdzięczności uczestnikowi tych wszystkich wydarzeń. Uczenie encyklopedyczne nie zmienia życia (i nie chodzi o metodologię uczenia się, ale o problem antropologiczny). AI (*artificial intelligence*) zmienia dziś wiele, ale opiera się na rozumieniu tego, co już mamy i co jest zapisane. HI (*human intelligence*) bazuje na uczeniu intuicyjnym opartym na doświadczeniu. Człowiek nie uczy się z samego doświadczenia, ale z refleksji nad doświadczeniem. Nie zmienimy świata, jeżeli nie zmienimy edukacji. A szkoła dzisiaj to spotkanie kultur. *Service-learning* to refleksja i działanie, a zatem naukowa praktyczność (serce – głowa – ręce). *Service-learning* nie dla wspólnoty, ale ze wspólnotą (uczenie się solidarnościowe i partycypacyjne). *Service-learning* to antidotum na izolację (to odcięcie od telewizji czy smartfonu).